

צבת בצבת עשויה: אמונה, גלות וחזון הגאולה בהגות יחזקאל קויפמן

יחזקאל קויפמן נולד באוקראינה ב־1889 ועלה לארץ בשנת 1929. את רוב שנותיו בארץ עשה בהוראה בבית הספר הריאלי בחיפה. בשנת 1949 מונה לפרופסור באוניברסיטה העברית, שם שימש ראש החוג למקרא. בשנת תשי"ח (1958) זכה בפרס ישראל למדעי היהדות, ושנה אחר כך נתמנה לאקדמיה הלאומית למדעים. קויפמן נפטר בחג הסוכות תשכ"ד (אוקטובר 1963), וארכיונו שמור בספרייה הלאומית.

בניגוד לאנשי רוח גדולים אחרים בתקופתו קויפמן לא שימש בתפקידים ציבוריים, ונתתע מעיסוק בחייו האישיים. הוא עצמו אמר למי שביקשו ממנו פרטים ביוגרפים: "הביבליוגרפיה שלי היא הביוגרפיה שלי". אחד ממספידיו הגדירו "נזיר באוהלה של תורה".

נשמע לעצתו ונפנה לביבליוגרפיה. עיקר הגותו מרוכזת בשני ספרים: 'גולה ונכר' ו'תולדות האמונה הישראלית'. יחדיו מהווים שני החיבורים מחקר עומק בתולדות ישראל מראשיתו עד המאה העשרים. קויפמן גם כתב מאמרים שונים בשאלות שעמדו על הפרק - ומאמרים אלה, שאחד מהם אנו מביאים להלן, נאספו לספר 'בחבלי הזמן' (תל אביב, תרצ"ו).

ייחודה של האמונה הישראלית

נפנה תחילה ל'תולדות האמונה הישראלית'. זהו חיבור מונומנטלי המתאר את תולדותיה של אמונת ישראל מראשיתה עד ימי בית שני. הכרך הראשון התפרסם ב־1937. שאר הכרכים הופיעו לאורך השנים, עד לפטירתו של קויפמן; הוא לא זכה להשלים את היצירה. קויפמן טוען שהאמונה הישראלית טבועה מתחילתה ובכל הופעותיה באידיאת יסוד אחת המבדילה אותה מדתות אחרות. אידיאה זו אף קובעת אותה כהפך המוחלט של כל דתות העולם האחרות, שאף אחת מהן לא שיערה אידיאה כזאת אפילו בשלבים המתקדמים ביותר של התפתחותה.

לדברי קויפמן האלילות היא מיתולוגית. בעיניה, האלוהות משועבדת לחוק הוויה שקדם לה ושניצב מעליה. תפיסה זו משתקפת בין השאר בסיפורי המיתוס על לידת האלים, מלחמותיהם, תלותם בגורל ועוד ועוד. אלוהי ישראל, לעומת זאת, אינו מיתולוגי: הוא אינו משועבד

למערכת היש. רצונו שולט בכול. אין בשלטונו צמצום, ואין הוא תלוי ברצונם של אלים אחרים או בכוחות מיתולוגיים כלשהם. הבחנת יסוד זו פותחת שער פלאים: מכוחה מוגה אור חדש על כל תופעה במקרא, ומובהק ייחודה: הפולחן, החטא, הטומאה, הכישוף, איסור הנחש, הנבואה, אחרית הימים ועוד ועוד. אסתפק בדוגמה אחת: התשובה. הנבואה הקלאסית (של "נביאי הכתב", נביאים אחרונים) מבוססת על ההנחה שהתוכחה תביא לחרטה ולעזיבת החטא, ושבעקבות עזיבת החטא יסלח אלוהים ויבטל את העונש: "דָּרָשׁוּ אֶת ה' וְחִיּוּ כֵּן יִצְלַח כְּאִשׁ בֵּית יוֹסֵף וְאֶקְלָה וְאִין מְכַבֵּה לְבֵית אֵל", קורא עמוס, נביא הכתב הראשון שדבריו נשתמרו (עמוס ה', ו). כמאמר חכמינו: "גדולה תשובה שהיא קורעת נבואה". התמורה המוסרית מייתרת את העונש: "יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָבּוֹ וְאִישׁ אָנוּן מִחֻשְׁבֹּתָיו וְיִשָּׁב אֶל ה' וְיִרְחַמֶּהוּ" (ישעיהו נ"ה, ז). רעיון זה, הנראה לנו כרעיון אוניברסלי עתיק יומין, הוא רעיון מקראי. אין לו, וגם לא יכולה להיות לו, מקבילה בספרות האלילית. אמנם, האלילות מכירה את החרטה על מעשה פשע, אבל את התשובה הנבואית איננה מכירה ואינה יכולה להכיר, כי היא מנוגדת להנחות היסוד שלה שהזכרנו. הרוע והחטא הם, בתפיסת האלילית, כוחות שאינם כפופים לשלטון האלים. המעשה הרע נובע מכוחות הרע הקמאיים, או דבק בהם, או משחרר אותם. לפשע כזה אין משום כך תקנה בחרטה; הוא דורש פעולת חיטוי מאגית שתעצור את כוחות הטומאה והנזק. במקרא, לעומת זאת, הרע והחטא נובעים מחופש הרצון שניתן לאדם. משום כך שינוי הרצון, החזרה בתשובה, משנה את משפטו של האל הסולח לחוטא. רוב מכריע של החוקרים, אומנם רובם בלי היכרות עם משנת קויפמן, סבר וסבור גם היום שהמונותאיזם האוניברסלי נוצר קמעה קמעה משלבי־בוטר איליים קודמים, ושביכולתנו לעקוב אחרי השלבים האלה במקרא ולהראות כיצד בתהליך איטי האל השבטי - שהיה מלכתחילה אחד מרבים - עולה בהדרגה למעמד של ראשון בין שווים, עד שהוא הופך לאל הנצחי, בורא העולם של הנבואה. לעומתם סבור קויפמן שעיקר האמונה הישראלית, רצון אלוהי עליון שולט בכול, הוא קדמון, ושאמונה זו נוצרה בבת אחת עם התהוות עם ישראל, הַרְוּתָה אֶת תרבותו ושלטה בה מן הראשית.

לדעת קויפמן, העמדה האנטישמית על "פרנסות היהודים" אומצה על ידי הציונות, תוך השמצה לא מבוססת של המסחר. נפח בכפר־חסידיים, שנות השלושים. מצילומי ה"אמריקן קולוני", השמורים בספריית הקונגרס האמריקני

חשוב לציין שדחיית הנחת קדמות המונותיאיזם אינה גוררת דחייה של הגדרת קויפמן לאלילות ולאמונה הישראלית. לנוכח היריעה הרחבה עד מאוד של 'תולדות האמונה הישראלית', רק מתי מעט קוראים בו. המעוניינים להיפגש עם משנתו מוזמנים אפוא לקרוא את מאמר הביקורת של אבי ז"ל, דוד כהן, תלמידו של קויפמן, המהווה סיכום תמציתי של הדברים. קויפמן קרא את המאמר וגמר עליו את ההלל. הוא תורגם לעברית ופורסם מחדש בגיליון 9 של 'קתרסיס', וניתן לקרוא כאן: <http://bit.ly/BikoretKaufman>.

שואה שנגזרה מהמודרנה

מכאן ל'גולה ונכר' שפרסומו קדם ל'תולדות האמונה' - מחקר רחב יריעה (כאלף עמודים) בשאלת גורלו של ישראל בגולה, המגיע עד תקופתו של קויפמן עצמו. הספר מבקש לפענח את סוד קיומו של עם ישראל בגולה, להזהיר על סמך מסקנות המחקר מן הסכנות האיומות הצפויות לישראל בזמן המודרני ולהציע פתרון. ביאליק, שקרא את הספר ב־1927, עוד קודם צאתו לאור, כתב: "לבי אומר לי כי נמצא גואל למחשבה העברית".

לאחר המבוא, המבאר בצורה מקורית את מונחי היסוד: עם, ארץ, לשון, גולה וגטו, פונה קויפמן לשאלת היסוד של ההיסטוריה היהודית: כיצד המשיך העם היהודי להתקיים בגולה אך כי ההיסטוריה מראה לנו שוב ושוב שפיזורו של עם בין עמים מוביל בהכרח להיעלמותו. לדעתו, הגורם הדתי הוא האחראי העיקרי - הבלעדי בעצם - להתמדת קיומו של ישראל בגולה. רק הכרת האומה את עצמה כנושאת ערכים דתיים קדושים שמרה אותה מהתבוללות אתנית שלמה באומות אחרות. פעולת הגורם הזה החלה בראשית הגלות והיא עדות אחת מרבות לכך שישראל הקדמון שגלה מארצו כבר היה עם מונותאיסטי.

היהדות נשאה את העול הקשה של הגלות אבל הצליחה בכל זאת לסדר את חייה בנכר. סדר חייה היה הגטו, כלומר הקיום הנבדל. תמורה יסודית התחוללה בחיי היהודים בזמן המודרני, החל במהפכה הצרפתית, שהכריזה על שוויון בני האדם כולל היהודים. הבסיס של הגטו נשמט ועמו גם הבסיס המשפטי שבאמצעותו הגנו המושלים במשך דורות על היהודים מפני העם. הגטו הפך לבלתי אפשרי במדינה החדשה. אבל במעמקי התמורה הטובה הזאת, שוויון הזכויות, הייתה גנוזה רעה איומה, שמלוא משמעותה נסתר מעיני הדור ההוא. כבר במהפכה הצרפתית נשמע צליל מבשר רע "אם אומה הם, יגורשו מן הארץ" הכריז קלרמון

טונר, המחוקק הצרפתי אוהב היהודים שנלחם למען זכויותיהם כיחידים. שוויון הזכויות נתלה בתנאי מיוחד במינו: בטמיעה לאומית, בביטול קיומם כעם נפרד בתחום אדנותו של עם אחר. היהודים קיבלו את התנאי והכריזו שהם אינם "אומה" אלא "כנסייה דתית" בלבד. אבל ברבות הימים התברר שאין זו אלא תורה מופשטת. העמים, שתודעתם הלאומית גברה מאוד בגלל הדמוקרטיה, הוסיפו להרגיש את היהודים כחטיבה גזעית נפרדת. הייחוד הדתי היה גם ייחוד של אומה.

ראה בחיבוריו את הביוגרפיה של עצמו. יחזקאל קויפמן

הזמן המודרני העמיד אפוא את העם היהודי מול אויבו הגדול, עם הארץ, בלי ההגנה של חומות הגטו והזכויות שנתנו לו המושלים. האכזריות המיוחדת של רדיפות היהודים בזמן המודרני נובעת לשיטתו של קויפמן דווקא מניצחון העם. על סמך ההבחנות האלה כתב בשנות העשרים המוקדמות של המאה הקודמת כי תקופתנו עתידה להעמיד את העם היהודי על חובת הגאולה מן הנכר: "מתוך נסיונות קשים ומוראים גדולים תתחשל הכרתו הלאומית" של העם. בשנת 1933, כשעלה היטלר לשלטון, ציטט את דבריו אלה שנכתבו שנים רבות קודם לכן וכתב: "אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר: חוששני שה'נסיונות הקשים' ו'המוראים הגדולים' רק התחילו" (חבלי הזמן, עמ' 247). דברי קויפמן אלה הם מסקנה הכרחית של הניתוח ההיסטורי המקורי שלו, והם נשמעים באוזנינו כפרקי נבואה ממש.

קויפמן, באורח דומה לפינסקר ולהרצל, סבר שמציאת ארץ והיאחזות בה היא מטרתה של תנועת הגאולה.

תחייה תרבותית עם כל היותה ערך נכסף חשובה בעיקר מפני שבלעדיה אי אפשר לעורר עם מפוזר ומפורד לנחול ארץ אך אינה מטרת תנועת הגאולה. מכאן התנגדותו של קויפמן לכל מי שראו את הגאולה ככזו היכולה להתקיים לצד הגולה: אחד העם ובני אסכולת המרכז הרוחני שלו; וגם י"ח ברנר; א"ד גורדון; חיים ויצמן ורבים נוספים, שאת כולם כינה "הזרם הרוחני" בציונות.

בפרקי המבוא של 'גולה ונכר' הראה קויפמן כי בתודעת האדם הבעלות הלאומית על ארץ נקנית לא על ידי כיבוש צבאי או הסכם מדיני אלא על ידי השלטת התרבות הלאומית (אתנית), שסימנה החיצוני הוא הלשון. ליצור "כיבוש" אתני כזה הכרחי הוא ליצור תחום יישובי רצוף. היסוד

המכריע ביישוב כזה הוא שכבת עובדי האדמה. משום כך ראה קויפמן בתנועת העבודה - למרות תעיותיה המרקסיסטיות - את המגשימה העיקרית של תנועת הגאולה והצדיק את תביעתה למעמד בכורה.

כפינסקר והרצל סבר קויפמן שארץ היהודים אינה צריכה להיות דווקא ארץ ישראל. אמנם ארץ ישראל היא ארצו של העם היהודי, אבל נגד הזכות המוסרית ניצבת ההכרה הריאליסטית: "קשה להטיל ספק בדבר, שהמאה העשרים תהיה לאסיה מה שהיתה המאה התשע עשרה לאירופה... התחזקות ההכרה הלאומית בין הערבים ... עתידה להגביר יותר ויותר את התנגדותם להתיישבות היהודית. ואם תעבור ההתיישבות היהודית גבול ושיעור ידוע, עשויה היא לעורר ריב ומשממה שאת תוצאותיהם ההיסטוריות קשה לשער. ... הישוב היהודי ימצא מוקף ישוב ערבי מכל צד" ('גולה ונכר', עמ' 470). צריך אפוא לחפש את הארץ במקום אחר (אוגנדה, ארגנטינה וכו'). הצדק גם בדבריו אלה? עד עתה "המאזנים מעוין".

*

המנחות יסוד אלה נגזרו עמדותיו בפולמוסים הגדולים של תקופתו. את רובן ניתן לקרוא ב'בחבלי הזמן': הוא נקט חיוב קיצוני של עבודה עברית, מפני שהיא תנאי לבעלות על הארץ ("עבודה עברית"); התנגדות לחלוקת הארץ שהוצעה על ידי ועדת פיל, כי תכלית הצינונות היא הצלת כל היהודים מפני האסון האיום הממשמש ובא ("תנועתנו הלאומית בשעה זאת"); ופולמוס עם אנשי 'ברית שלום' ("משפטנו בארץ").

המאמר המובא להלן, "חורבן הנפש", גם הוא מ'בחבלי הזמן', מתרכז בביקורת חריפה על יסודות אנטישמיים שקויפמן זיהה בצינונות - יסודות הכרוכים במגמה של הזרם הרוחני לראות אותה כתיקון מוסרי של היהודים. המאמר, שפורסם בכתב העת 'מאזניים' בטבת תרצ"ד (חורף 1933-1934), מדבר בעד עצמו - וההאשמות הכלולות בו עוררו פולמוס עז בקרב הקוראים. בין השאר ביקשו לערער על טענתו של קויפמן ביחס ליסודות האנטישמיים בספרות העברית באמצעות הצבעה על ח"ן ביאליק כמי שהשתמש אף הוא במוטיבים דומים. קויפמן נענה לאתגר ופרסם מאמר קצר נוסף - שבו נחשפת גדולתו כאיש ספרות ופרשנות.

יונתן כהן

ד"ר יונתן כהן הוא מחבר הספרים כפעם בפעם: מחקר ביצירות תומאס מאן (תשנ"ז) ו-The Origins and Evolution of the Moses Nativity Story (1992).

לניתוח ברוח קויפמן על יסודות העם, הארץ והלשון כפי שמהם תבארים בלבוש ספרותי בפרשת מגדל בבל ראו מאמרי ב'מידה' "פרשת נו: ראשית העמים", 23.10.2014. [קישור: <http://bit.ly/TowerofBabel>]

חורבן הנפש

א

את המילה "אנטישמיות" רגילים לנו לתרגם "שנאת ישראל", אבל התרגום הזה אינו מדויק. האנטישמיות אינה שנאת ישראל בעצם, אלא היא שיטה של קטרוגים הבאה לבסס ולהצדיק את השנאה לישראל או את הרע הנעשה לישראל. האנטישמיות כרוכה ברגש השנאה, אבל כשהיא לעצמה אינה רגש אלא אידיאה, תורה, ולפרקים גם מין שיטה "מדעית". אולם האנטישמיות בתור שיטה אינה שואפת לבאר את שנאת ישראל אלא להצדיק אותה. היא נותנת לשנאה טעמים, שאינם טעמיה וגורמיה האמיתיים. אחותה ובתה היא העלילה. האנטישמיות משתמשת בקטרוג-שקר, בסילופים. היא משתמשת בשיטה של האשמות המכוונות נגד הדת היהודית, המוסר היהודי, הגזע היהודי, אורח חייהם של היהודים ויחסם אל הסביבה הנוכרייה.

ואלה הם ראשי דרכיה: הבדות – היא מאשימה את היהודים בחטאים שאינם בהם כלל; ההכללה – היא מגלגלת על הכלל כולו את אשמות היחידים; הייחוד – היא מייחדת ליהודים חטאים שאינם מיוחדים להם, ומבליטה אותם כחטאים "יהודיים"; ההחמרה – היא חושבת להם לחטאים מה שאינו נחשב לאחרים לחטאים. ומכיוון שהאנטישמיות היא אידיאה או תורה, יכולה היא להיפרד מעל השנאה ולהתקיים בפני עצמה. יש גויים, שהם אנטישמיים לפי השקפותיהם, מבלי שיהיה בליבם רגש של שנאה כלפי היהודים, שאיתם הם נושאים ונותנים. ולא עוד אלא שהאנטישמיות יכולה אפילו להודווג אל אהבת ישראל, ואף – להיקבע עיקר ב"אני מאמין" של יהודים טובים ונאמנים.

בעוד שהאנטישמיות-משנאה כוונתה לרעה, מתכוונת האנטישמיות-מאהבה לטובה. היא מקבלת מן האנטישמיות את שיטת הקטרוג: גם היא מטילה אשמות-שווא ביהודים, אלא שהיא מסיימת: ולפיכך תקנו את עצמכם, יהודים, והיו ככל הגויים! מודה היא לאנטישמיות-משנאה בעיקר: רוע גורלם של היהודים בעולם נובע מרוע אופיים ומידותיהם ומעשייהם. היהודים אשמים – זוהי גם הסיסמה שלה. ובהאשמותיה

היא הולכת בדרכי האנטישמיות-משנאה: בודה אשמות, מייחדת אשמות כלליות ליהודים, ואוסרת על היהודים מה שהיא מתירה לאחרים. ומלבד זה: האשמותיה מכוונות להצדיק את הדין על היהודים, אומנם – גם כדי לעוררם ל"תשובה" ולתקנם.

צרעת האנטישמיות-מאהבה פרוחה בנו בתקופת ההשכלה, ומאז היא פושה בנו ואוכלת את נפשנו בכל פה. כארס היא מחלחלת מאז בקרבנו, מרעילה את שורשי נפשנו על ידי הרגשת-נחיתות מעיקה ומדכדכת, מכלה בנו כל רגש של כבוד עצמי. והרע מכול: משרה היא מרוחה הרעה על ילדינו, משגרת היא על פיהם פרוזיאולוגיה אנטישמית, משרישה היא בעמקי נשמתם את ההרגשה המרה, שעמם עם נחות הוא, פושע וסובל על פשעיו.

פרזיאולוגיה: צורת ביטוי, מערכת מינוח

וכדי להסיר תבוכה, יש להטעים שלא התוכחה והקטרוג כלפי ישראל כשהם לעצמם יש בהם משום אנטישמיות. סגנון התוכחה ותוכנה הם המכריעים. אנטישמית היא רק התוכחה הבאה להצדיק את הדין על היהודים והמסלפת לשם זה עובדות, מסרסת הערכות, מקלקלת את שורת האמת והצדק ביחס ליהודים, מפני שהם יהודים. תוכחה אנטישמית כזאת נשארת מה שהיא גם כשהיא מתלבשת בלבוש של לאומיות ואהבת ישראל. והארס השופע מן האנטישמיות האוהבת והלאומית הוא אולי הקשה ביותר.

ב

את האנטישמיות היהודית קיבלנו בירושה מדור ההשכלה. זהו פשעה הכבד של ההשכלה: היא חתמה על "סעיף האשמה" של האנטישמיות והתחילה דורשת מן היהודים שיחזרו ב"תשובה", כדי שיזכו בעיני העמים. אופייני מאין כמותו הוא ביטוי של יל"ג, הנותן במשכיל סימן מיוחד המפלה בינו ובין "שאר אחיו בני ישראל": המשכיל "מודה על האמת".¹ זאת אומרת: הוא מודה על כמה מגופי טענותיהם והאשמותיהם של שונאי ישראל. עוד בימי מנדלסון דרכה ההשכלה בדרך זו. היהודים רעים הם וחטאים וזקוקים ל"תיקון" – זה היה יסוד מוסד להשכלה. היהודים מואסים בחוכמה, הם רמאים, נושכי נשך, מנצלים, מתבדלים, שונאים את הגויים וכו' וכו'. כדי שיהיו ראויים לזכויות, צריכים הם "לתקן" את עצמם.

יל"ג: יהודה לייב גורדון (1830–1892), מגדולי המשוררים העברים של תנועת ההשכלה היהודית ברוסיה. טבע את הביטוי "היה אדם בצאתך ויהי באהלך".

הן אמת, יעקב, כי עד כה נואלת
החזקת בסכלות, חכמה געלת – –

וַיְהִי לְחֵם בֵּיתְךָ עֶקְבָה וְנֶשֶׁךְ,
וּתְצַדֵּק גְדוּפִים, חֲרָפוֹת שׁוֹטְנִיךָ –

כך מודה יל"ג על ה"אמת"², וכדי שהיהודים יהיו ראויים לרחמי מלך ושרים, עליהם להקדיש כל חייהם לחוכמה, לחדול מהיות "כאתן בלעם", לשיח "בלשון עם ועם צחות" וכו'. או, בלשון סמולנסקיין, להיות ככל הגויים, "לרדוף ולהשיג את הדעת, לעזוב דרך רשע כסל" וכו'.

ההיה בווידויים אלה משום אמת אובייקטיבית? ייתכן. אבל המשכילים לא הרגישו שמסגרת ה"אמת" היא בכל אופן אנטישמית. את ה"אמת" ניסחו ראשי הממשלה, שביקשו "להשכיל" את ישראל, והמשכילים היהודים ענו אמן – זהו סימן גדול. עיקר השאלה היא: האם היה באמת במצבם המוסרי ובמעמדם הסוציאלי של היהודים כדי "להצדיק גידופים", לשמש הצדקה לשלילת זכויותיהם?

הממשלות הנאורות תלו את מתן הזכויות בתנאי ההשכלה, תיקון המידות הרעות, ההתבוללות הלשונית, הסרת "הבגדים הצואים" (כלשון סמולנסקיין) וכו', והמשכילים הודו בצדקת התנאי. הם לא דרשו שוויון מכל מקום, אלא "הודו על האמת", שעל היהודים עוד להיות קודם לכן "ככל הגויים", זאת אומרת, שהם לפי שעה רעים מכל הגויים. המשכילים לימדו, אומנם, סנגוריה על ישראל וטענו שהרדיפות והגזרות גרמו לכל הקלקלה. אבל בקלקלה עצמה הודו, ובייחוד – שעכשיו יש בה כדי להצדיק את שלילת הזכויות.

וההשכלה העלובה לא הרגישה שהיא מעמידה את עצמה על ידי זה על בסיס האנטישמיות ושהיא נגררת אחרי סילופיה ועלילותיה. היא לא הרגישה שאותה ה"אמת" משתמשת באבן ואבן, איפה ואיפה, ושפני זה אינה אלא "אמת" אנטישמית. אנחנו יש לנו "מוסר כפול" ואין אנו מתהלכים במישור עם הגויים, ואילו הם התהלכו במישור עם עובדי-האלילים, לא נגעו מעולם לרעה באדם בגלל דעותיו, לא סגרו את היהודים בגטו, לא שמום לחרפה ובוז. אנחנו רמאים, ולכן יגדפנו בצדק, אבל הם אין ביניהם לא רמאים ולא שיכורים ולא רוצחים. אנחנו אין בנו לא אומן ולא פועל, אלא כולנו סוחרים וחנוונים ומלווים בריבית, לחמנו "עקבה ונשך", ואיך ישווה עם כזה לעם הארץ? כי הם הלוא אין ביניהם לא סוחרים ולא מלווים בריבית ולא מנצלים ולא מדכאים: כולם אוכלים יגיע כפיהם. אנחנו מאמינים ב"הבלי השווא" (כלומר: מאמינים בצדיקים וכו'), לבושים "בגדים צואים" (כלומר: יש לנו תלבושת מיוחדת), מדברים "בשפה בלולה" (כלומר בלשון

סמולנסקיין: פרץ סמולנסקיין (1885-1842), סופר עברי ופובליציסט, מאנשי תנועת ההשכלה היהודית ובהמשך מראשי תנועת "חיבת ציון".

מיוחדת, ביהודית), ועל-כן ישנאונו בצדק. אבל הם אינם מאמינים בקדושים ובמכשפים וכו', כולם שוגים בהשכלה ובאמונה צרופה, למקטנם ועד גדולם, כולם לבושים כהלכה, כולם מדברים "צחות". ולכן, איש יהודי, "היה אדם בצאתך". כך הודתה ההשכלה על ה"אמת".

ג

ההתפתחות ההיסטורית המאוחרת הראתה לדעת מה היה ערך ה"אמת" של ההשכלה. אבל ה"אמת" בסגנונה האנטישמי הלכה והשתרשה יותר ויותר בנפש היהדות. היהדות המתבוללת שבמערב ושבמזרח הורעלה לגמרי ברעל האמת ההיא. תופעה נוראה של ריקבון נפשי! איזה מהלך מברנה והיינה, המשומדים הגאים, עד ויינגר או אפילו עד רטנוי! העם היהודי סורו רע, וברעתו הוא סובל – זוהי המסכת. הרגשת-נחיתות עמוקה וקשה, בוז עצמי, חרדה מזעזעת מפני "קול הדם", הסתערות של שיגעון לברוח מפני הצל הנורא, שאין מפלט ממנו, להיסתר ממנו ולו גם תחת כנפי מלאך המוות – לכל אלה הביאה ה"אמת" האנטישמית, שקיימה וקיבלה היהדות המתבוללת. מצבת-זיכרון מחרידה לכמה משרופי-נשמה אלה, קורבנות הרעל האנטישמי, הציב תיאודור לסינג בספרו "שנאה עצמית יהודית".

ברנה והיינה: קרל לודוויג בֶּרְנֶה (1768–1837), סופר, עיתונאי ומבקר ספרות ותיאטרון גרמני; היינריך היינה (1797–1856), משורר והוגה, מעמודי התווך של הספרות הגרמנית במאה ה-19. שניהם היו יהודים מומרים.

ויינגר: אוטו שלמה ויינגר (1880–1903), פילוסוף אוסטרי-יהודי שהתנצר ושם קץ לחייו בגיל 23.

רטנוי: ולטר רטנאו (1867–1922), מדינאי גרמני, שר החוץ היהודי היחיד בתולדות גרמניה. נרצח בעת כהונתו.

תיאודור לסינג (1872–1933): פילוסוף ופובליציסט יהודי-גרמני. נרצח על ידי הנאצים.

אולם רע ומר מזה הוא, שגם המחשבה הלאומית לא ניצלה מרעל האנטישמיות. גם היא קיבלה את ה"אמת" האנטישמית, ואף ניסתה ומנסה היא עד היום לבסס עליה את – גאולת ישראל. על האנטישמיות היהודית רמז הרצל: "...גם יהודים עונים אמן באמונה אחרי המימרה של האנטישמיים, שמתפרנסים אנו מן ה'עמים-האושפיים' ושאלולא ה'עם-האושפיו' שהיה לנו, היינו מוכרחים לגווע ברעב. זהו אחד מן הדברים, שבהם ניכרת ירידת הכרתנו העצמית על ידי האשמות שווא" (מדינת היהודים, מבוא). ולהלן: "על שום עם לא נתפרסמו כל-כך הרבה טעויות כמו על היהודים, ואנחנו כל-כך דוכאנו וכל-כך רפתה רוחנו על-ידי ייסורי תולדתנו, שגם אנו בעצמנו חוזרים על דברי הטועים ומאמינים בטעויות כמותם" (שם, בקטע "החומר האנושי שלנו")³.

אולם התרעומת של הרצל לא הועילה. אדרבה, המחשבה הלאומית היהודית גופה לא ניצלה מהשפעת האנטישמיות. ולא עוד אלא שהיא אף השתדלה לבסס את התנועה הלאומית גופה על שיטה של "האשמות שווא", שקיבלה מאת האנטישמיות. הלאומיות האנטישמית הלכה ונעשתה שיטה. במין תאוה חולנית קיבלה

המחשבה הלאומית את האידיאה האנטישמית וביקשה לבסס על זו את שליית הגלות. אומנם כן, היהודי אשם! יש יסוד של צדק בשנאת ישראל. יהודי הגלות אומנם ראויים לשנאה. מנהגיהם, נטיותיהם, משלח ידם, יחסם אל הסביבה וכו' וכו' – הם מקור השנאה, השנאה הצודקת. ולפיכך – צריך להיחלץ מן הגלות וכו'. בצורות שונות נתנסחה ונתבארה ונתפרסמה הלאומיות האנטישמית הזאת, מתוך ההנחה התמימה שהסילופים האנטישמיים יש בהם כדי להשניא על הדור הצעיר את הגלות. נושאה לא הרגישו מה טיבו של הרעל שהם משתמשים בו. הם לא הרגישו שהשקר האנטישמי פוגע קודם-כול בעם היהודי גופו. הם לא הרגישו שלא את הגלות הם משניאים, אלא את העם. הם לא הרגישו שאת נפשנו ואת דמנו הם מרעילים.

הטו אוזנכם לשיחת יהודים משכילים (וביחוד יהודיות משכילות) על ענייני יהודים ותרואו עד היכן השפעת האנטישמיות מגעת. כמה מגופי תורת שנאת ישראל הם בעיניהם מפורסמות, שאינן צריכות ראייה. השנאה והבוז האופפים את היהודי המודרני מכלים בליבו כל רגש של כבוד עצמי ומרגילים אותו לדון את עמו במידת-הדין האנטישמית. אולם האסון הוא, שגם הספרות הלאומית ואף הספרות העברית לא נשמרו ממידת-דין זאת. התנועה הלאומית קשורה הייתה בהכרח בתוכחה כלפי חיי הגלות. אבל יש תוכחה לאומית נאמנה, כתוכחת ביאליק, המרעישה והמעוררת אותנו, ויש תוכחת-נאצה מסולפת, המדכאה אותנו. את זו תכירו גם בסימני סגנונה. הותרה הרצועה, ואין מעצור לשימוש במילות-גנאי ביחס ל"יהודי הגלות", זאת אומרת: ביחס לישראל כולו מיום שגלה מארצו עד היום הזה. את "המילון" האנטישמי שבספרות העברית – שבה יהודים מסיחים בינם לבין עצמם, בלי חשש להרבות "רשעות" – תמצאו רק בספרות האנטישמית מן הסוג הרע ביותר.⁴

אולם העיקר הוא שהאנטישמי הלאומי לא רק מדבר בלשון שונאי ישראל, אלא שבמשפטיו ובהערכותיו הוא משתמש במידות-העיון של האנטישמיות-משנאה. הוא מסלף, מסרס, מעוות דין בדרכים שכבשום השונאים: הוא אינו מעליל, אומנם, אבל הוא מכליל, מייחד, מחמיר בדינם של היהודים. כמו האנטישמיות משנאה כך גם האנטישמיות מאהבה אין כוונתה לבאר את שנאת ישראל, אלא להצדיקה. כמוה אין היא מחפשת את סיבתה האמיתית של השנאה, אלא תולה היא את עצמה באמתלאותיה של תורת-השנאה ומאמינה בהן. השנאה לישראל היא בת אלפיים שנה, ואתה מוצא, שבכל דור ודור תלתה השנאה את

עצמה ב"חטאים" שונים ומשונים של היהודים: היום בריבוי סטודנטים מישראל, אתמול בשנאת היהודים להשכלה, שלשום בבגידת היהודים במולדת, ולפני מזה בחילול עוגה קדושה וכו' וכו'. סימן, שה"חטאים" טפל והשנאה עיקר, ומקורה לא ב"חטאים" אלה. אולם האנטישמיות היהודית הולכת גם היא בשיטת האנטישמיות הגויית: גם היא מאמינה שהשנאה לישראל מקורה ב"חטאים" שחטאו היהודים. נוטה היא לענות אמן אחרי האשמותיהם של שוטני ישראל ו"להצדיק גידופים". היהודי אשם! זה סימן מקור מחצבתה.

ד

היסוד המוסד של הלאומיות האנטישמית היא ההנחה שחיי הגולה היהודית הם "חיים בלתי-מוסריים".

הנחה זו היא מטעימה בלי הרף, מנסחת היא אותה באף נוסחאות, ועליה היא מבססת את תורת הגאולה. ובאיזה מובן חיי הגולה הם "בלתי-מוסריים"? בשני מובנים: במובן לאומי ובמובן סוציאלי.

קודם כול: עצם החיים על אדמת נכר, מחוץ למולדת הלאומית, ובין עמים זרים, בתחום השפעתה של תרבות נכר הם עבדות, שפלות, טומאה, חיי כלבים וכו'. ושמא תאמר שכלל זה חל על בני כל האומות כולן? חלילה! האנטישמיות לשיטתה: מה שמותר לגויים אסור ליהודים. כי הגירת בני-אדם מארצם וממולדתם והתפזרותם בנכר היא תופעה כללית, וקיימת היא מימות עולם ועד הנה. הגירה זו הכריתה עמים רבים מן העולם וגם הכריתה אלפים ורבבות מכל עם ועם והרכיבה אותם בעמים אחרים. וגם כיום הזה אין לך עם שאין לו "גולה". אבל כל הגולים האלה החיים בנכר ומידבקים בעמים נוכריים אינם לא עבדים ולא כלבים וכו' – חוץ מן היהודים. האיטלקים, האירים, הגרמנים וכל עמי "כור ההיתוך" באמריקה, הגרמנים ברוסיה ובארצות אחרות, הסינים, היפנים וכו' וכו' העוזבים את מולדתם ומבקשים להיאחו בנכר, כל אלה אינם חיים "חיים בלתי מוסריים" בשבתם על אדמת נכר ובתוך תרבות נוכרייה ואף בהתבוללות לגמרי בעם הארץ – חוץ מן היהודים. לבני עמים אחרים מותר לחיות חיי "מיעוט לאומי" ולהילחם על זכויות של מיעוט לאומי. ואם היהודים חפצים לעשות כך, אין זה אלא רפש, ניוון, עבדות וכו'.

בתקופת ההשכלה האשימו את היהדות בשנאה לתרבות, במאיסת "הדעת", בהתבדלות וכו', והצדיקו בזה את שנאת ישראל. פתחו

האנטישמיים-הגויים, ענו אמן המשכילים היהודים. בתקופה שבאה אחריה תקפה את היהדות אהבה גדולה ל"דעת". צעירי ישראל נהרו המונים המונים אל בתי-הספר של הגויים. גדלה גם השאיפה לשים קץ ל"התבדלות", להידבק בתרבות הנוכרייה, להיות וליצור בה וכו'. אז מצאה האנטישמיות חטא חדש ביהודים: היהודים אוהבים את "הדעת", חדלו ל"התבדל", נכנסו ראשם ורובם לתרבות הנוכרייה, השרו עליה מרוחם, קלקלו אותה וכו'. וגם בזה הצדיקו את שנאת ישראל.

והנה – גם את האשמה החדשה הזאת קיימו וקיבלו היהודים הנאורים מפי האנטישמיים, והפעם עשו זאת היהודים הלאומיים. אומנם כן, אשמים היהודים, ראויים הם לשנאת הגויים, כי על-כן מתבוללים הם. צאו וראו, שהגויים שונאים יהודי מתבולל "יותר" מאשר יהודי תמים עם עמו ותרבותו. כך אמרו באמת לפעמים האנטישמיים-הגויים, והאנטישמיים שלנו האמינו באמת ובתמים, שהטמיעה גורמת לשנאה. שכחו את יחס הגויים ליהודי הגטו. שכחו את השנאה ליהודים ברוסיה, למשל, ששם היו רחוקים עוד בהמוניהם מהתבוללות. שכחו הכול! את ההמצאה האנטישמית קיבלו ברצון רב מתוך אמונה, שעל-ידה אפשר להשניא את הטמיעה.

וכל-כך הרבו לחזור עליה עד שנעשתה בהמשך הזמן אמת ציונית מוסכמת. ושום דבר לא יכול להזיז את "האמת" הלאומית-האנטישמית ההיא ממקומה, גם לא, למשל, הטבח ביהודי אוקראינה, או, למשל, מריטת הזקנים בפולניה. לאנשים ציונים נראה הדבר כמובן מאליה, שגם גזרות היטלר אפשר לבאר על-ידי ההתבוללות. זאת אומרת, שאילו היו היהודים בגרמניה, למשל, לבושים קפטנים, מדברים גרמנית-יהודית, מאריכים פאותיהם וציציותיהם וכו' היו הנאצים מתרפקים עליהם באהבה.

כך משיחים ביניהם לפי תומם צעירים ציונים בפולניה: "חמישים שנה רצופות צועקים הציונים בכל הארצות, שמההתבוללות לא יצא שום דבר... בעד זה נשלם מחיר יקר, כי הגויים מתרגזים על זה, "רשעותם" הולכת וגדלה... ועכשיו... הנחשול המטורף של ההתבוללות הגרמנית נקם בנו את נקמתו...".⁵ הגויים מתרגזים על זה! התמימות הזאת של האמונה באמיתת קטרוגי האנטישמיות ובאמת-לאותיה המתחדשות ומתהפכות בכל דור ודור היא המעידה, באיזו מידה נתערערו יסודי נפשנו על-ידי התורה הלאומית-האנטישמית.

ה

חיי הגולה הם חיים בלתי-מוסריים גם מטעם סוציאלי: מפני שהגולה עוסקת ב"פרנסות בזויות", בחנוונות, בסרסרות, מפני שרודפת היא אחרי פרנסות קלות, שונאת עבודה, חיה חיים פרוזיטיים וכו'. כאן גם ההערכה המסורסת, גם ההכללה הכוזבת, גם העובדות המסולפות – כל העיסה כולה מעידה על נחתומה האנטישמי.

ביסוד הטענה הסוציאלית נגד הגלות מונחת ההכרה הנכונה, שבלי תמורה עמוקה בחיי היהדות לא תוכל תנועת הגאולה להתגשם. אולם ההכרה הזאת אינה עומדת על הערכת חייה הכלכליים של הגולה כחיים בלתי-מוסריים ועל הכתמת העם היהודי כ"עם פרוזיטי", שהן, בעצם, צידוק-דין אנטישמי על ישראל. במקום להכניס בלבבות את הכרת הרע הלאומי הנובע ממעמדנו הכלכלי, האנטישמיות האויבת והאהבת מכתימה מעמד זה בלי כל יסוד כבלתי-מוסרי.

כי מה הוא יסוד הערכתה? השקפה "פיזיוקרטית" נושנה על החנוונות והשולחנות, שאין שום בן-דעת מאמין בה כיום. "נכונה" היא רק ביחס ליהודים. מותר להם לגויים להיות חנוונים ובנקאים וכו' בלי כל "מכסת אחוזים", אבל אם היהודים עוסקים באלה, הם "פרזיטים", כטענת האנטישמיים הגויים. "חנות" היא סימן מובהק לשניפישוק, לכתריאליבקה ולעפושובקה וכו', כי בלונדון, בפריז, בפקין, בטוקיו וכו' אין, כידוע, חנויות כלל. אשם היהודי ובלתי-מוסרי, מפני שהוא רודף אחרי פרנסה קלה. כי אצל הגויים אין הגירה מן הכפר אל העיר, אל מקום הפרנסות הקלות, אין בורגנות עשירה, אין אריסטוקרטיה וכו'.

אשם היהודי ובלתי-מוסרי, מפני שהוא שואף לאומנות חופשית, רוצה להתפרנס מן ההשכלה וכו'. לגויים מותר להיות רופאים ועורכי-דין וטכנאים וכו', אין מונה מספר ואין קובע להם גבול "מוסרי". אולם היהודים חוטאים בכל אלה. אין חטא לגוי, אם הוא שואף להשכלה תיכונית ולהשכלה גבוהה על מנת להתפרנס מהן. השאלה היא לגביהם שאלת הכישרון והאפשרות ולא שאלת המוסר. אולם היהודים ראויים לעונש על כך.

ועצם ההנחה, שהיהודי אינו עובד?

האנטישמיות "המדעית" המודרנית נולדה במערב אירופה (בייחוד בגרמניה), בארצות, ששם נדחקו היהודים עוד בימי-הביניים בזרוע ממקצועות המלאכה והעבודה. מפני זה קבעה האנטישמיות כלל

פיזיוקרטית: האסכולה הפיזיוקרטית בכלכלה סברה כי עושרן של אומות נובע בעיקרו מחקלאות.

שניפישוק, כתריאליבקה ועפושובקה: שמות עיירות יהודיות טיפוסיות, שכיכבו לעתים קרובות ביצירות ספרותיות וסאטיריות בידיש.

גדול, שהיהודי אוהב רק לעמוד "ליד תריסו" או להלוות כסף בריבית וכו', אבל בורח הוא מן העבודה, ומפני זה ראוי הוא לשנאה ובוז. היא מעמידה פנים כאילו זוהי הסיבה האמתית של השנאה, שהיהודי אינו עובד.

ואם תאמר: מפני מה שנאו אותו בשעה שהיה עובד ומפני מה השתדלו אז להרחיקו מן העבודה בכל האמצעים? וכלום נכון הדבר שהיהודי אינו עובר? כלום אין בעלי-מלאכה ופועלים לרבבות בין היהודים במזרח אירופה ובאסיה? האין שם מקצועות שלמים של מלאכה הנמצאים כמעט כולם בידי יהודים? מפני מה רודפים אותם גם שם? תשובה אין, אלא ש"הכלל" לא זו ממקומו.

ואת הכלל הזה קיימה וקיבלה גם האנטישמיות הלאומית, קיבלה בלי כל מחשבה, והיא חוזרת עליו כתוכי ומשננת אותו לנו השכם ושנן. מהו היהודי בגולה? חנווני וסרסור. מפני מה שונאים אותו? מפני שאינו עובד, מפני שהוא פרזיט. שונאים אותו בצדק? בצדק, מפני שחייו זוהמה ורפש. השקרים ודברי הנאצה האנטישמיים האלה תוססים כארס בכל הספרות העברית ומרעילים גם את נפש צעירינו. אם תפתחו מחברות של תלמידי בתי-הספר העברים, תוכלו לקרוא דברים כאלה: יהודי הגולה חיים "חיים בלתי-בריאים, חיי רוכלים, חיי זוהמה חיצונית ולעיתים גם פנימית... המוסר פגום... חיים בריאים חיים הגויים שמסביב". או: יהודי הגולה אוהבים "חנוונות, שולחנות וספרסרות", ומפני זה הגויים שונאים אותם; "העדר איכרים יהודים ופועלים יהודים גרם לזה שהיהודים חיו חיים בלתי-טבעיים ועוררו נגדם שנאה". כאילו העתקה מספר-לימוד גרמני-גזעי! ואם תשאלו, מניין להם כל אלה, ישיבו: קוראים אנו זאת בכל יום בספרות העברית.

בוועידה הרביעית של הסתדרות הפועלים (שבט תרצ"ג) השמיע אחד ממנהיגי הפועלים מעל הבמה דברים כאלה: "מה זאת הכשרה?... קודם כול פרנסה גויית, הכשרת הפועל היהודי להיות גוי... עובד עבודה גויית... להרוויח כמו גוי... שבת העיירה היהודית... תחיה כמו גויה" וכו' וכו'. ההכשרה תכליתה אפוא לא להפוך את החנווני היהודי לעובד, אלא – לגוי! מה הוא המצע של הזיהוי הזה: גוי – עובד? כלום לא הזיהוי האנטישמי: יהודי – פרזיט? איש יהודי מקבל בלי כל היסוס את החלוקה הסכמטית האנטישמית ואינו חושש כלל להשמיעה לפני ציבור של פועלים יהודים. אם תהיה "גוי" סתם, תהיה צדיק גמור, תחיה מיגיע כפיך ותחיה חיי פשטות בריאים. כי "גוי" אינו יכול להיות לא אריסטוקרט ולא קצין-צבא ולא לנדסקנכט ולא כומר ולא נזיר וגם

לנדסקנכט: שכיר חרב.

לא אחד מאלפי רבבות הולכי-בטל ורודפי-תענוגות שבכרכי כל העולם. "גוי" אינו יכול להיות, כמובן, לא סוחר ולא חנווני ולא שולחני וכו'. ולעומת זה לא ראתה עין בין היהודים לא בעל מלאכה ולא עובד האוכל את יגיע כפיו. הגויים עושים והיהודים אוכלים. מה יש כאן, אם לא אופן-מחשבה אנטישמי מובהק, עם סמניו המובהקים: סירוס עובדות והערכות על ידי הכללה, ייהוד, החמרה וכו'?

בין יהודי גרמניה נשתרשה זה עשרות בשנים התורה, שהשנאה לישראל מקורה ב"מבנה הסוציאלי" המיוחד של היהדות. לא "פרזיטים" סתם (או "מוצצי דם"), אלא נוסחה חדשה: "מבנה סוציאלי" לקוי, "הרכב שכבות" לא-טבעי הוא שגורם לשנאת-ישראל והוא הוא המצדיק אותה.

במערב אירופה נלחמו הגויים בימי-הביניים מלחמה קשה ביהודים עד שעלה בידם לנשל אותם מרוב ענפי הפרנסה ולסגור אותם בגטו כלכלי. יהודי המערב נעשו ברובם המכריע סוחרים ואנשי ממון. אחרי האמנציפציה נמשכו היהודים אחרי המקצועות הליברליים, נתרכו ביניהם רופאים ועורכי-דין. האנטישמיות מצאה עכשיו נימוק חדש: המבנה הסוציאלי של היהודים הוא רע ונפסד, והוא גורם רעה לעם הארץ.

והיהודים האמינו. ולא זו בלבד אלא שגם המחשבה הלאומית נזדרזה וקיבלה את הסיסמה: המבנה הסוציאלי הוא מקור הרעה. אפילו הרצל האמין שהאמנציפציה נכשלה, מפני שהיהודים נעשו בגטו "מעמד בינוני" בלבד. אבל הרצל אומר את הדברים רק כלאחר יד, ואילו הציונות הגרמנית עשתה את ההשקפה ההיא, האנטישמית ביסודה, לתורה שלמה. המבנה הסוציאלי – טענו בלי הרף – הוא מקור אסוננו. הרע הוא בזה שאין התאמה בין ה"שכבות": יש לנו סוחרים ובעלי מקצועות ליברליים הרבה יותר מאשר פועלים ואיכרים. ולא עוד אלא שעל זה עומדת הציונות כולה וזוהי תכליתה: שינוי המבנה הסוציאלי, שינוי הרכב השכבות.

והנה אמת נכון הדבר, שהציונות לא תוכל להתגשם בלי שינוי המבנה הסוציאלי של עמנו, כאמור. אבל זהו פרק בפני עצמו. השאלה הנידונה כאן היא: אם יש לראות את המבנה הסוציאלי המיוחד של היהדות המערבית בזמן הזה באמת כסיבת השנאה או אפילו כהצדקה לשנאה, כמו שטוענים צוררי היהודים?

לכאורה, העובדות ברורות. השנאה עתיקה לימים מן המבנה הסוציאלי

של יהודי גרמניה, וממילא אינה נובעת ממנו. מלבד זה: יהדות מזרח אירופה תוכיח, שלא המבנה הסוציאלי גורם. ולהלן: נושאי השנאה הם על-פי רוב דווקא בני-מעמדם של היהודים. ומה יסוד יש לחשוב, שאילו היו איכרים ופועלים מישראל, לא היו בני מעמדות אלה מתייחסים באיבה ליהודים? הרצל מטעים בצדק (ובניגוד להנחתו הנ"ל), שדווקא אותם המחוזות שבהם היהודים מנסים להשתרש בקרקע ולהיעשות איכרים, נעשים מיד קינים לשנאת ישראל ארסית. היחס אל העובדים היהודים בגרמניה ההיטלראית מראה כמה מן האמת יש בתורת "המבנה הסוציאלי". מכל מקום חיבורה עם הציונות אינו אלא שטחי ומלאכותי. אבל הציונות הגרמנית קיימה וקיבלה אותה בלי ביקורת, בעטייה של השפעת האנטישמיות, שאין היהודי המודרני יכול לעמוד בפניה.

1

הקטגוריה הלאומית טוענת נגד עם ישראל גם טענה מקורית, שלא שאלה אותה מבית-גנזיה של האנטישמיות הנוכרייה: מאשימה היא אותו בכישלון תנועת הגאולה. והטענה הזאת היא צודקת ביסודה, והתוכחה תוכחת אמת ביסודה, וחלילה לנו להקל בערכה. אבל – "הטון הוא העושה את המוסיקה". הארס האנטישמי המחלחל בנו יש שהוא הופך גם תוכחת-אמת זו לתוכחת-שקר. כי בה בשעה שאדם מסיח דעתו מטיבה היחיד והמיוחד של דרישת-הגאולה שלנו, מעוצם הדרישה, שרק גודל אסון הגלות יכול להצדיקה, ומסגנן את הדברים כך, כאילו מפעל הגאולה אינו מצליח, מפני ש... "הודונים" אנחנו, אוהבי ספרות אנחנו ואבותינו וכו' וכו', אינו אלא אנטישמי.

ה' שבדרון' מטיל את אשמת כישלוננו על כל הדורות. אשמים אבותינו, שהלכו בגולה, כדי לסחור ולספסר וכו', ואשמים אנחנו, הדור הזה, שלא עזבנו דרכי אבותינו. ביחוד אשמים הציונים, שלא יצאו ולא הוציאו את העם מן הגלות. עבדים היו אבותינו, כי "עוד לפני חורבן עזבו המונים המונים מרצונם את המולדת". ולמה? לבקש להם "סיר בשר" בנכר. "הדגה אשר במצרים" היא מין סמל לאומי לישראל. אבל ביחוד אשמים אנחנו. "נפש הילוטים נפשנו, עבדים מרצון אנחנו", אם "במשך חמישים שנות תנועת התחייה לא התחוללה סערת רצון בישראל להשתחרר ולרכוש לנו מולדת". ולפיכך: סחי וזוהמה, רפש, כלבים וכו' וכו'.

תמה אני, אם הוכיח אדם בזמן מן הזמנים את עמו, את הכלל כולו,

שבדרון: אברהם (שבדרון) שרון
 (1878-1957), הוגה דעות,
 מוזיקאי, מלומד ופובליציסט.

הלוטים: הילוטים היו מעמד
 הצמיתים בספרטה של יוון
 העתיקה.

בדברים כאלה ובסגנון כזה. והלאו היו ויש עמים, שבניהם עזבו גם הם את ארצם "מרצונם" (כלומר: מטעמים כלכליים או מחמת רדיפות שלטון זר) או שסבלו חרפת עבדות במשך עשרות או גם מאות שנים. תמה אני, אם ניבל פעם לאומי אירלנדי את עמו בסגנון כזה על שבניו עזבו את ארצם המונים המונים והלכו לבקש להם "סיר בשר", למשל, באמריקה. תמה אני, אם ניבל פטריוט פולני פעם את עמו בסגנון כזה על שנשא את עול השלטון הנוכרי ועל שעמד מנגד בהמוניו ביום מלחמה ומרד. תמה אני, אם מנבלים לוחמי מלחמת השחרור בהודו את עמיהם בסגנון כזה על שהם נושאים בעול השלטון הנוכרי ואף נותנים לו מבניהם שוטרים וצבא לשעבד את יושבי הארץ. והלאו במקרים אלה ובמאות המקרים הדומים לאלה יש לנו עניין עם מושגים של "חירות" ו"שעבוד" במובן הרבה יותר עממי ופרימיטיבי מאשר במושגים "חירות" ו"שעבוד" במקרה שלנו.

או עניין אחר דומה לזה: עשרות שנים התכונן הפרולטריון האירופי למלחמה על המעמד המנצל ומשעבד אותו. הוא יצר לו מוסדות כבירים והסתדרויות גדולות, שהגבירו את השפעתו על החיים המדיניים באירופה. אולם מה קרה במשך הזמן? עם תגבורת הרווחה באירופה הקפיטליסטית כאילו עזב הפרולטריון את חזון גאולתו וכאילו ביקש להסתפק ב"סיר הבשר" או אף ב"שומים ובכצלים". בימי מלחמת-העולם שכח ברית אחים למעמד ונלחם יחד עם שונאיו המעמדיים במערכת המלחמה הלאומית. אחרי המלחמה לא התחוללה בו "סערת רצון להשתחרר". אדרבה, הוא כאילו הגן כמו ידיו על המשטר הקפיטליסטי. באיטליה עזב את המערכה כמעט בלי מלחמה. מה קרה בגרמניה, ראינו זה עתה בעינינו. והנה כמדומני שלא אטעה אם אומר שאיש לא העז לנבל את הפרולטריון האירופי על כל אלה ולכנותו בשם "כלבים", "עבדים", "תולעים" וכו'. המלחמה ב"אפורטוניזמוס" מכוונת כולה נגד המנהיגים, מימי אדוארד ברנשטיין ועד הנה. את המנהיגים מאשימים בבגידה, בהתנוונות, ברדיפה אחרי "סיר הבשר" וכו', אבל אין מעיזים לנבל את המעמד כולו. אף הקומוניסטים, עם יודע לחרוץ לשון, אינם מעיזים להאשים את הפרולטריון בבגידה, בעבדות, בשפלות וכו', וגם הם תולים את הקלקלה במנהיגים.

לא כן היא מידתם של היהודים! אין נאצה, שלא תהיה מותרת כלפי היהודים!

צאו וראו: אף דבר קטן כזה כמו גאולת עם מפוזר ומפורד ואחוז בכל שורשי חייו הכלכליים בארצות מושבותיו, העברת עם בן שישה-

אדוארד ברנשטיין (1850-1932), הוגה ופוליטיקאי יהודי-גרמני. נחשב לאחד מאבות הסוציאל-דמוקרטיה, וממקימי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הגרמנית (SPD).

עשר מיליונים לארץ קטנה, שכל שעל מאדמתה נקנה בעמל אין קץ ובייסורים קשים – אף דבר קטן כזה לא עשו העבדים והכלבים האלה! והלוא גאולה כזאת היא מעשים בכל יום. קראו בספר דברי הימים ותראו. כל העמים האחרים, שאינם עבדים וכלבים, משיצאו מארצם שלא מרצונם (שהלוא רק היהודים יצאו "מרצונם"!); מיד חזרו. אף רגע לא שהו מחוץ ל"מכורה". אבל היהודים! לא נתעוררו לעבור מחיי עיר אל חיי כפר, לעזוב את החנוונות והסרסרות ולהיהפך לעובדי-אדמה. תמורה כזאת הלוא היא מעשים בכל יום אצל עמים, שאינם עבדים וכלבים. המונים המונים עוברים מן העיר אל הכפר, בורחים מן החנוניות והמשרדים אל המחרשה. אומנם כן, העם היהודי ראוי לכל מיני דברי נאצה וגנאי על שלא נתעורר כולו ובכל ליבו לבצע מפעל, שכמותו לא ביצע עוד שום עם בעולם והכרוך בתמורה סוציאלי, שלא עבר בה עוד שום עם שבעולם; מפעל הדורש כוח אמונה נפלא וללא שיעור. וכל זה בתקופה שטובי העמים הושיטו לו ידם לשלום והבטיחו לו גאולה שלמה מן הגטו והגלות; בתקופה של תגבורת האשליות המשיחיות על דבר ה"קץ" העומד לבוא עם ניצחון הצדק, השוויון, האחווה, הסוציאליזמוס וכו'.

היש כאן הערכה צודקת? האין כאן איפה ואיפה? האין כאן משפט מיוחד ליהודים? היש באותה ההערכה המסולפת יותר מאשר פרי הרגל-נאצה אנטישמי, שחטאנו בו ושנינו עד שנעשה לנו כהיתר?

ז

דעה עלובה היא הדעה הנשמעת מפי רבים, שהאנטישמיות היא בבחינה ידועה פרוודור לצינונות. ציונים רבים, ולא דווקא מערביים, מאמינים באמת ובתמים, שעלינו להיות תחילה – לא פחות ולא יותר – "אנטישמים טובים, כדי שנוכל להיות ציונים טובים"; "שעלינו לשנוא את עצמנו תחילה, כדי ש..."; ועוד ועוד דברים שאין להם שחר.

אמת, ששנאת הגלות, שנאה ללא פשרה, היא תנאי ראשון לשאיפת הגאולה. אבל האנטישמיות אינה שנאת הגלות, אלא תורת שנאת היהודים. אומנם, מקורה של שנאה זו היא המציאות הגלותית. אבל תורת השנאה מכוונת לא נגד הגלות אלא נגד היהודים; כלי זינה – עלילה וסירוס; כוונתה – להשפיל ולשקץ את היהודים, כדי להצדיק את השנאה. יותר מזה: האנטישמיות מבקשת לנטוע בלבבות גם בוז ליהודים וליהדות. ואילו תנועת הגאולה אינה עומדת על כל אלה, ורק מחשבה שטחית יכולה לצרף ציונות אל תורת

האנטישמיות.

האנטישמיות חפצה לעורר אמונה בעלילותיה וסירוסיה, באמתלאותיה, בקטרוגיה-השעה הבדויים, כדי להצדיק את עצמה. ואילו תנועת הגאולה אינה עומדת על האמונה הזאת ולא על-ידה היא חפצה לעורר שנאה לגלות. אדרבה, היא מראה – או יותר נכון: צריכה להראות – על השקר שבקטרוגים אלה, על התחלפותם מדור לדור, כדי להסיק את המסקנה: לא מצב זה או אחר הוא המקור האמיתי של השנאה המעלילה והמרעילה, אלא אך ורק הגלות. או: לא יהודי הגלות, אופיים, משלח ידם וכו', אלא הגלות עצמה. תורת הגאולה עומדת על שלילת האנטישמיות לא פחות מאשר על שלילת הגלות.

והגלות מה היא? הגלות היא לא "מבנה סוציאלי" מיוחד, לא ריבוי רופאים ועורכי-דין, לא אהבת חנויות, לא התבדלות ולא התבוללות וכו', אלא מצב של נכר עולם, שבו נמצא הקיבוץ היהודי בעטיים של גורמים היסטוריים מסוימים (שניסיתי לברר מהותם במקום אחר), שאין איש "אשם" בהם. המגע בין העם הנמצא במצב של נכר עולם ובין סביבתו הוא המוליד את השנאה לכל צורתיה וגווניה ותורתיה. ואין הבדל בדבר, מה הוא משלח ידם ומצבם הסוציאלי של היהודים. ואין הבדל בדבר, מה יחסם אל תרבות הנכר. ישטמו אותם בין שיהיו רופאים ובין שיהיו איכרים, בין שיהיו סוחרים ובין שיהיו פועלים וכו' ובין שיהיו כל אלה יחד. ישטמו אותם בין שידברו "כשפה בלולה" ויתבדלו ובין שידברו "צחות" ויהיו להוטים להתבולל. ישטמו אותם, לא מפני שהם רעים מכל עם, לא מפני שהם "גזע נמוך", לא מפני שהם מלווי בריבית, לא מפני שהם "פרזיטים", לא מפני שחיהם "בלתי-מוסריים", וגם לא מפני שהגויים רשעים ושונאי ישראל מטבעם. אלא אך ורק מפני שהעם היהודי שרוי בנכר עולם. ולפיכך אין תקנה בשינוי "המבנה הסוציאלי", בהחלפת המקצוע וכו'. יש רק תקנה אחת: להיחלץ ממצב הנכר. ולא על-ידי טמיעה אלא על-ידי מפעל לאומי. זאת היא המצווה הראשונה של תקופה זו.

ח

רק שנאה כזו לגלות היא יסודה של תנועת הגאולה, שנאה התופסת את הגלות מצד מהותה האמיתית-הטרגית. לא "טרגדיה" במובן אותן הדרשות המליציות על "הטרגדיה האנושית הגדולה של הקיבוץ – – – הנלחם בשם אידיאלי הצדק" וכו', אלא טרגדיה בעצם מובנה

של המילה: צירוף של גורמים היסטוריים שהטילו על הקיבוץ היהודי גורל אכזרי מיוחד זה, שכל גילויי חייו, שמצד עצמם לא היה בהם רע (עבודות, זוהמה וכו'), נהפכו לו תמיד לרועץ. נדידה לנכר, התפזרות, גטו, התבוללות, שאיפה לעלייה סוציאלית, מסחר, השכלה – כל אלה אינם מיוחדים ליהודים ואינם נחשבים ל"פשעים". אלא שבחיי העם היהודי (בעטיו של צירוף-הגורמים ההוא) נהפכו כל אלה לרעה גדולה ועצומה – ל"גלות"; אותם "האשימו" בכל אלה. מה שלא היה פשע לאחרים נהפך להם ל"פשע". כל גילום של חייהם עורר שנאה. וגילוי האכזרי של הגורל הזה היא מפלצת שנאת ישראל המלווה את עמנו זה כאלפיים שנה והטופלת עליו אשמות חדשות בכל דור ודור.

שנאת הגלות כוללת גם שנאת המפלצת הזאת. רעיון הגאולה כולל לא את "אהבת" האנטישמיות, אלא את שנאתה, באשר היא סמל הגלות כולה. רק במובן זה תורת הגאולה מודדת את האנטישמיות במידה חדשה – שגם אותה היא רואה ראייה טרגית, גם לה אינה מוצאה "אשמים". היא אינה תולה אותה ברשעותם ואכזריותם של הגויים, ואינה מקווה שתעבור מן העולם על ידי הטפה הומניסטית. קיצה יבוא רק עם קץ הגלות. אבל בשום פנים אין שאיפת הגאולה מחייבת את תורתה של האנטישמיות ואין היא מודה אף במקצתה. אדרבה, דווקא בשקר שבאנטישמיות מתבטאת כל הזוועה שבגלות. ודווקא גילוי השקר הזה הוא המגלה גם את פרצוף-הזוועה של הגלות עצמה. ודווקא מי שעמד על זה הוא המבין ומרגיש שאין דרך לישראל אלא דרך הגאולה הלאומית.

שנאה לגלות ולא הכתמת העם היהודי.

אל תאמינו שעל-ידי המשחק באנטישמיות, על-ידי הארה אנטישמית של המציאות הגלותית תעוררו את יצר הגאולה. הבזו והשנאה ידבקו בעם ולא באותן התופעות שאתם חפצים להשניאן. תשיגו את ההפך ממה שאתם חפצים להשיג. תטעו בלב הדור הצעיר בוז וגועל נפש לעמו ולעצמו, רגש מעין זה שאכל את נפש היהדות המערבית. על שפתיים מוץ של פרזות לאומיות, ובלב – בוז, אי-אמון, גועל-נפש, המתפרצים פה ושם ממחבואם. האנטישמיות חפצה לדכא את נפש היהודי, והאמונה בה – גם מטעם "לאומי" – מביאה בהכרח לידי דיכאון הנפש. תעמידו לא דור של גיבורי-גאולה, אלא של מדוכדכי-רוח, גברים לא יצלחו. אצלנו יכול צעיר להודיע בקול רם בפני קהל של צעירים לאומיים, שהוא אנטישמי (מפני "שהם צודקים"), והקהל

פרוזה: פראזה (phrase) היא מימרה, מליצה או קלישאה.

שומע ואינו מגיב. אצלנו יכול נואם צעיר לומר בפני קהל של מורים והורים ותלמידים בנאום חגיגי לכבוד גיבור לאומי בלי כל פתוס וכלאחר-יד: "העם היהודי הרקוב... פרנסותיו הבזויות...", והקהל, צעירים עם זקנים, שומע ואינו מרגיש. אצלנו יכול קהל של פועלים לשמוע דברי נאצה המכתימים את היהודים כעם של "פרזיטים", ואין פוצה פה ומצפצף. יאמין מי שחפץ, שבדור אשר כזה יש רגש של כבוד לאומי. יאמין מי שחפץ, שלא להישאר כזה ויכול להיות פתוס של גאולה.

*

גאולת ישראל אינה גאולת עבדים. תולעי-אדם השקועים ברפש וזוהמה, החיים "חיים בלתי-מוסריים" והשנואים בגלל זה על ה"גויים" העובדים ומתפרנסים מיגיע כפיהם. לא שאיפת חדלי-אישים, שנתעורר בהם רגש הנוחם והחליטו לשוב לחיות "חיים מוסריים" ככל ה"גויים", היא השאיפה לגאולה. אלא שאיפת עם להיחלץ מסבל גורל אכזרי, שהוטל עליו על-ידי מסיבות חיו. לא גאולה מן החטא המוסרי, אלא מן האסון הטרגי. לא עלייה מזוהמת תולעים למעלת אדם, אלא מפעל של גבורה, שלא היה כמוהו.

נדידת היהודים מארצם (שהייתה דומה לנדידת אלפי רבבה מבני עמים אחרים מארצותיהם) נהפכה להם למארה: ארצות מולדת לא יכלו לקנות להם, וגורל נכר-עולם הוטל עליהם. מעברם אל העיר (עם אלפי רבבה מבני עמים אחרים) נהפך גם הוא להם למארה: ניטל מהם הכוח לשוב ולהתערוות באדמה. וחזון הגאולה הוא חזון הגאולה מן הפיזור והנכר וחזון התשובה אל האדמה.

היעמוד כוח בעם לבצע את מפעל הגאולה הזה, אשר לא ביצע עוד שום עם? נאמין ונקווה. אבל מן הבזו לא תצא אמונה, ומן הנאצה לא תצא תקווה. לא דכדוך-נפש של מסובלי חטא ושבי פשע, אלא גאווה מעפעלים תנו בלב הדור הצעיר, כי רק ממנה תיוולד התלהבות של גאולה.

גוי, לא-אדם. ברנו: צוענים, כלבים, זוהמה, רפש וניוול, ביצה סרוחה, לא-אדם, כלבים פצועים וכו' וכו'. א"ד גורדון: פרוזיטים, אנשים פסולים מעיקרם וכו'. ממאמריו של ה' שבדרון בזמן האחרון: הלטים, עברים, שפלות שבטומאה, תולעים, סחי וזוהמה, רפשובקה, תלישות פרוזיטית, עבד, כלב וכו' וכו' (עיין דבריו ב"מאזנים" תרצ"ג,

1. אגדות יל"ג, כרך ב, עמ' 109.

2. דרך בת עמי.

3. על החזיון בכללו עמד גם אחד-העם במאמרו "חצי נחמה".

4. פרישמן: חיי היהודים הם "חיי כלבים" מעוררים גועל נפש (פרישמן אומר מילים אלו כלאחר יד!). ברדיצ'בסקי: לא-עם, לא-

- ט"ז בסיוון תרצ"ג.
במאמריו ב"מאזנים" שנוכרו למעלה וכן
בשאר מאמריו.
- 6.
- גיליונות לג-לח). לחג ההסתדרות פרסם
"דבר" באותיות גדולות ומנוקדות: תחיית
העם, התחדשות עם פרויטי וכו'.
5. ז'בוטינסקי, "לילה פילוסופי", חזית העם,